

УДК 378.147

ТИПОЛОГІЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ЗМІСТУ ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ

Сіягівська І.Ю.

Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-БарановськогоDOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2018-12-64-104>

Інтеграція змісту освіти передбачає удосконалення, на основі інтеграції, організаційно-процесуальної сторони навчальної діяльності, а саме розвитку інтегрованих форм навчальних занять (інтегративні лекції, семінари, полідисциплінарні навчальні проекти), з'єднання академічних занять з елементами навчально-професійної діяльності, поєднання навчання з науково-дослідною роботою. З урахуванням смислового наповнення термінів «інтеграція», «синтез» і «цілісність» у статті представлено типологію дидактичної цілісності продуктів педагогічної інтеграції змісту гуманітарної освіти. Аналіз різних тлумачень понять «педагогічна інтеграція», «дидактичний синтез», «цілісність» виявив, що є підстави вважати дидактичний синтез найбільш завершеною фазою педагогічної інтеграції змісту гуманітарної освіти. Модель цілепокладання педагогічної інтеграції змісту гуманітарної освіти має трирівневу структуру: метою першого рівня є вдосконалення змісту гуманітарної освіти та його структури, а також пов'язане з ним удосконалення організаційно-процесуальної сторони навчання; мета другого рівня – розвиток особистості учнів у когнітивній, інтелектуально-креативній і морально-етичній сферах, а також формування професійно значущих особистісних якостей; мета третього рівня – формування цілісної людини й професіонала.

Ключові слова: типологія, інтеграція, навчально-професійна діяльність, дидактичний синтез, дидактична цілісність, зміст гуманітарної освіти, монодисципліна, інтегровані форми навчання.

Постановка проблеми. У педагогіці типологізація відіграє роль рефлексивного механізму розвитку науки, а саме механізму її теоретизації. Згідно [5, с. 638], «Типологія – засіб наукової класифікації за допомогою абстрактних теоретичних моделей (типів), в яких фіксуються найважливіші структурні або функціональні особливості досліджуваних об'єктів». Достатньо близькими за змістовим значенням до поняття «типологізація» є поняття «класифікація» і «таксономія». Чітке співвідношення зазначених понять в науці поки не встановлено. Для однозначного тлумачення цих понять у подальшому будемо вважати, що класифікація й таксономія є основними логічними формами, що використовуються типологією [5].

Розрізняють типологізацію емпіричну й теоретичну. Теоретична типологія відрізняється від емпіричної тим, що остання має «стійкість властивостей типу і відбувається шляхом багаторазового перебору, тоді як у теоретичній типології критерії властивостей виявляються шляхом логічного аналізу» [6, с. 191].

Описувана нижче типологія педагогічної інтеграції змісту гуманітарної освіти побудована шляхом теоретичної типологізації.

Об'єктом типологізації в нашому випадку є безліч компонентів морфологічної будови педагогічної інтеграції змісту гуманітарної освіти: її цілей, рівнів цілісності дидактичних продуктів, напрямків, прийомів, джерел і механізмів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні концепції реалізації інтеграційного підходу до організації навчання й навчальної діяльності І. Зверева, М. Іванчук, В. Льченко, В. Максимової, А. Усової, В. Федорової та інших свідчать про те, що одна з можливостей інтеграції змісту гуманітарної освіти полягає у виявленні спільності у підходах і методах, які використовуються різними науками.

Питання про дидактичну цілісність продуктів педагогічної інтеграції змісту освіти вже роз-

глядався в роботах дослідників цієї проблеми. Так, наприклад М. Берулава [2] визначає три рівні інтеграції змісту освіти і, відповідно, ступені цілісності продуктів інтеграції: рівень нового цілісного предмету, рівень дидактичного синтезу й рівень міжпредметних зв'язків. В. Безрукова [1, с. 50] виділяє чотири «формально-логічні характеристики» форм інтеграційного процесу у педагогіці: узагальнення, комплекс, система, синтез. Під узагальненням вона має на увазі зближення, співвіднесення, ускладнення, розширення об'єктів інтегрування та зв'язків між ними. Комплекс визначається як упорядкування відносин між провідними інтегрованими об'єктами.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Отже, мають місце деякі різноманітності в ієрархізації ступенів дидактичної цілісності продуктів педагогічної інтеграції змісту освіти.

Так, В. Безрукова й Ю. Тюнников вищим ступенем процесу педагогічної інтеграції вважають синтез і пов'язують цей щабель з отриманням цілісного новоутворення, а М. Берулава вважає рівень цілісності вищим по відношенню до рівня дидактичного синтезу.

Мета статті. З урахуванням змістового наповнення термінів «інтеграція», «синтез» і «цілісність» запропонувати типологію дидактичної цілісності продуктів педагогічної інтеграції змісту гуманітарної освіти.

Почнемо з типологізації цілей педагогічної інтеграції змісту гуманітарної освіти. На нашу думку, педагогічна інтеграція змісту гуманітарної освіти має трирівневу організацію цілей. Цілями першого рівня є вдосконалення змісту гуманітарної освіти та його структури й пов'язане з ними вдосконалення організаційно-процесуальної сторони навчання. Зазначені цілі досягаються безпосередньо в результаті здійснення самої процедури інтеграції. Мета другого рівня – це розвиток особистості тих, хто навчається, у когнітивній, інтелектуально-креативній, мораль-

но-етичній сферах, а також формування у них професійно значущих особистісних якостей. Мета третього рівня – глобальна: формування цілісної людини та професіонала. Подібне визначення розподіл глобальної мети інтеграції узгоджується як з гуманістичною парадигмою освіти XXI століття, так і з поглядами провідних дослідників проблеми педагогічної інтеграції.

Цілі другого й третього рівнів досягаються опосередковано. Глобальна мета досягається шляхом цілеспрямованого розвитку особистості тих, хто навчається, у процесі засвоєння ними модернізованого, на основі педагогічної інтеграції, змісту гуманітарної освіти. Модернізація останнього включає удосконалення його структури шляхом створення інтеграційних навчальних курсів і комплексів, які не мають аналогів в існуючій номенклатурі дисциплін, скорочення загальної кількості дисциплін, ліквідацію дублювання навчального матеріалу. Крім удосконалення структури потрібна модернізація власне самого змісту освіти, яка полягає в його гуманітаризації, концептуальному стисканні навчальної інформації, насиченні дисциплін усіх циклів елементами метазнань.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Інтеграція змісту гуманітарної освіти передбачає удосконалення, на основі інтеграції, організаційно-процесуальної сторони навчальної діяльності, а саме розвитку інтегрованих форм навчальних занять (інтегративні лекції, семінари, полідисциплінарні навчальні проекти), з'єднання академічних занять з елементами навчально-професійної діяльності, поєднання навчання з науково-дослідною роботою.

У процесі освоєння змісту гуманітарної освіти, удосконаленого на основі його педагогічної інтеграції, слід очікувати розвитку особистості тих, хто навчається, у когнітивній, інтелектуально-креативній та морально-етичній сферах, а також у сфері професійно значущих особистісних якостей.

Так, у когнітивній сфері, у результаті освоєння удосконаленого змісту освіти, має сформуватися така якість знань учнів як інтегративність, а самі знання повинні синтезуватися в свідомості тих, хто навчається, у загальнонауковій особистісній картині світу, періодично оновлюваній в рамках циклів навчальних дисциплін.

В інтелектуально-креативній сфері слід прогнозувати підвищення творчого потенціалу тих, хто навчається, за рахунок розвитку здібностей до несподіваних асоціацій, побудови аналогій та ін. Застосування інтегративних технологій навчання та інтеграційного змісту навчання має стимулювати розвиток у тих, хто навчається, інтегративного мислення, під яким розуміється здатність людини до більш глибокого й широкого пізнання дійсності за допомогою таких складних розумових операцій як моделювання, систематизація, структуризація, редукування, ідеалізація, екстраполяція, комбінаторика [1, с. 33].

Насичення дисциплін, що утворюють гуманітарну підготовку, елементами метазнань, використання інтегративних форм занять, сумісництво навчання з професійною, науково-дослідницькою та досвідною діяльністю має сприяти формуванню професійно значущих осо-

бистостей якостей майбутнього фахівця у формі пізнавальних і професійних культур: методологічної, системно-логічної, рефлексивної, класифікаційної, квалітативної.

Нарешті, реалізована за допомогою педагогічної інтеграції, гуманітаризація змісту освіти повинна сприятливо впливати на морально-етичну сферу особистості тих, хто навчається, а саме – виховувати якості людини, що володіє національно-культурними та національно-історичними коренями, долати технократизм мислення як глобальний цивілізований феномен і тим самим виховувати відповідальність за можливі наслідки майбутньої професійної діяльності.

Безпосереднім продуктом педагогічної інтеграції змісту гуманітарної освіти є інтеграційні дидактичні системи: інтегративні дисципліни, навчальні курси, комплекси. Перелічені продукти педагогічної інтеграції можуть мати різний рівень дидактичної цілісності, який, у свою чергу, залежить від самих інтегрованих дисциплін, цілей і джерел інтеграції, системоутворюючих факторів.

Для суджень про ступінь цілісності продуктів педагогічної інтеграції змісту освіти необхідно умовитися про смислове наповнення та співвідношення таких понять як «інтеграція», «синтез», «цілісність». Найбільш повно, на наш погляд, відображає сутність інтеграції визначення Г. Павельциг [3]. Відзначимо головні моменти цього визначення: інтеграція – це процес розвитку системи; процес розвитку складається в зростанні числа й інтенсивності взаємодій елементів системи; у процесі інтеграції посилюється взаємозв'язок і зменшується відносна самостійність елементів системи.

Резюмуючи сказане, педагогічну інтеграцію змісту гуманітарної освіти можна уявити як процес становлення дидактичної цілісності змісту спочатку розрізнених дисциплін, що розвиваються шляхом зростання числа та інтенсивності взаємодій навчальних елементів цих дисциплін, посилення їх взаємних зв'язків і зменшення відносної самостійності, від стадії простого об'єднання за деякою спільною ознакою до стадії органічного цілого.

Щодо співвідношення понять «інтеграція» та «синтез» у філософській і педагогічній літературі не існує єдиної думки. Одні дослідники проблеми інтеграції розводять поняття «інтеграція» і «синтез» (наприклад, М. Асимов, А. Турсунов.), визначаючи синтез «як злиття взаємодіючих систем в однорідну цілісність», а інтеграцію як «єдність різноманітного». Інші автори (Н. Депенчук, А. Урсул) поняття інтеграції та синтезу вважають тотожними, вважаючи, що синтез являє собою найбільш завершену фазу інтеграції [4]. Треті (С. Мелюхин), спираючись на аналогію з матеріальним синтезом (при всіх формах матеріального синтезу вихідні компоненти зливаються в якісно перетвореному вигляді в нове поєднання, припиняючи своє колишнє існування), вважають зазначені поняття близькими, але не тотожними. Ураховуючи близькість другої та третьої точки зору будемо вважати, що дидактичний синтез є найбільш завершеною фазою педагогічної інтеграції змісту гуманітарної освіти.

Поняття «цілісність» представляє найбільшу складність для експлікації. Ґрунтуючись на положеннях загальної теорії систем і системного підхо-

ду і враховуючи, що поняття «цілісність» має сенс тільки по відношенню до системи, цілісними будемо вважати системи, що володіють двома найважливішими властивостями. Перша властивість полягає в тому, що зв'язки між елементами цілісної системи міцніше, ніж зв'язки цих же елементів із середовищем. При цьому під середовищем розуміємо все, що не входить в систему (чим більше система виділена, відмежована від середовища, тим більше вона внутрішньо цілісна). Друга властивість передбачає, що якість цілісної системи відрізняється від суми якостей складових її частин.

Відповідно до першої ознаки цілісної системи дидактичну цілісність монодисципліни визначаємо як іманентно притаманну їй властивість, що полягає в більш тісному зв'язку її навчальних елементів між собою, ніж з навчальними елементами інших монодисциплін. Відповідно, навчальні елементи будь-якого розділу (частини) монодисципліни пов'язані один з одним міцніше, ніж з навчальними елементами інших її розділів. Проте, властивістю близькості внутрішніх зв'язків поняття дидактичної цілісності монодисципліни не вичерпується. Згідно з другою ознакою цілісної системи, монодисципліна в цілому має властивість описувати свій об'єкт більш глибоко й різнобічно, ніж її окремо взяті складові частини. Так, наприклад, монодисципліна «Практична граматики англійської мови» як єдине ціле охоплює практично всю граматику англійської мови та надає можливість розвивати лінгвістичну компетенцію через розширення й поглиблення граматичних навичок, а її складові частини «Морфологія» – це розділ граматики, що вивчає форму та будову слова, а «Синтаксис» вивчає синтаксичну будову мови, форму і зміст синтаксичних одиниць.

Рівень дидактичної цілісності продуктів педагогічної інтеграції тієї чи іншої сукупності монодисциплін, з позицій близькості зв'язків їх навчальних елементів, поступаються цілісності кожної окремо взятої монодисципліни. Проте за іншою ознакою, що характеризує цілісність – більш повному й системному опису об'єктів вивчення, продукти педагогічної інтеграції перевершують інтегровані монодисципліни.

Висновки і пропозиції подальших розвідок цього напрямку. Отже, з урахуванням викладеного вище змістового наповнення термінів «інтеграція», «синтез» і «цілісність» нами пропонується наступна типологія дидактичної цілісності продуктів педагогічної інтеграції змісту гуманітарної освіти.

У порядку підвищення цілісності розташуємо дидактичні системи, отримані шляхом:

- актуалізації навчальних елементів інших дисциплін при вивченні певної дисципліни;
- простого об'єднання різнорідних навчальних елементів двох або більше дисциплін (конгломерат навчальних елементів);
- логічні й асоціативно-евристичні співвіднесення, зближення, узагальнення та упорядкування однопорядкових навчальних елементів двох або більше дисциплін зі збереженням їх відносної самостійності (інтегративний комплекс навчальних елементів);
- поглинання навчальними елементами однієї дисципліни (в силу їх більшої спільності) навчальних елементів інших дисциплін (сорбція навчальних елементів);
- створення синтетичних навчальних елементів із навчальних елементів інтегрованих дисциплін із втратою їх самостійності (дидактичний синтез нових навчальних елементів).

Список літератури:

1. Безрукова В.С. Интеграционные процессы в педагогической теории и практике. – Екатеринбург, 1994. – 152 с.
2. Берулава М.Н. Теоретические основы интеграции образования. – Москва: Совершенство, 1998. – 192 с.
3. Павельциг Г. Интеграция – дифференциация – прогресс // Интегративные тенденции в современном мире и социальный прогресс / Под ред. М.А. Розова. – Москва: Изд. МГУ, 1989. – С. 27-42.
4. Урсул А.Д. Философия и интегративно-общенаучные процессы. – Москва, 1981. – 367 с.
5. Філософський енциклопедичний словник / В.І. Шинкарук (голова редколегії) та ін.; Л.В. Озадовська, Н.П. Поліщук (наукові редактори); І.О. Покаржевська (художнє оформлення). – Київ: Абрис, 2002. – С. 638.
6. Ядов В.А. Стратегия социологического исследования. Описание, объяснение, понимание социальной реальности / В.А. Ядов. – 3-е изд., испр. – Москва: Омега-Л, 2007. – 567 с.

Синяговская И.Ю.

Донецкий национальный университет экономики и торговли
имени Михаила Туган-Барановского

ТИПОЛОГИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ СОДЕРЖАНИЯ ГУМАНИТАРНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

Интеграция содержания образования предусматривает усовершенствование на основе интеграции, организационно-процессуальной стороны учебной деятельности, а именно развития интегрированных форм учебных занятий (интегративные лекции, семинары, полидисциплинарные учебные проекты), соединение академических занятий с элементами учебно-профессиональной деятельности, сочетание обучения с научно-исследовательской работой. С учетом смыслового наполнения терминов «интеграция», «синтез» и «целостность» в статье представлена типология дидактической целостности продуктов педагогической интеграции содержания гуманитарного образования. Анализ различных толкований понятий «педагогическая интеграция», «дидактический синтез», «целостность» показал, что есть основания полагать, что дидактический синтез является наиболее завершенной фазой педагогической интеграции содержания гуманитарного образования. Модель целеполагания педагогической интеграции содержания гуманитарного образования имеет трехуровневую структуру: целью первого уровня является совершенствование содержания гуманитарного образования и его структуры, а также связанное с ним совершенствование организационно-процессуальной стороны обучения; цель второго уровня – развитие личности учащихся в когнитивной, интеллектуально-креативной и морально-этической сферах, а также формирование профессионально значимых личностных качеств; цель третьего уровня – формирование целостного человека и профессионала.

Ключевые слова: типология, интеграция, учебно-профессиональная деятельность, дидактический синтез, дидактическая целостность, содержание гуманитарного образования, монодисциплина, интегрированные формы обучения.

Siniahovska I.Yu.

Donetsk National University of Economics and Trade
named after Mykhailo Tugan-Baranovsky

TYPOLOGY OF PEDAGOGICAL INTEGRATION OF HUMANITARIAN EDUCATION CONTENT

Summary

Integration of the content of education involves improving the organizational and procedural side of educational activities, namely, the development of integrated forms of training sessions (integrated lectures, seminars, poly-discipline study design), the combination of academic classes with the elements of educational and professional activities, a combination of training in research and development research and development work. Considering the semantic meaning of the terms 'integration' 'synthesis' and 'integrity' in the article, the typology of the didactic integrity of products of pedagogical integration of the content of humanitarian education is presented. The analysis of various concepts interpretations such as 'pedagogical integration', 'didactic synthesis', 'integrity' has revealed that there is a reason to consider didactic synthesis as the most complete phase of pedagogical integration of the content of education. The goal-setting model of pedagogical integration of the content of humanitarian education has a three-level structure: the goal of the first level is to improve the content of humanitarian education and its structure, as well as the improvement of the organizational and procedural side of education related to it; the second level goal is the development of students' personality in the cognitive, intellectual and creative along with moral and ethical spheres, as well as the formation of professionally meaningful personal qualities; the goal of the third level – the formation of a holistic person and a professional. The typology of pedagogical integration of humanitarian education content which is constructed through the theoretical typology is described.

Keywords: typology, integration, educational and professional activity, didactic synthesis, didactic integrity, content of humanitarian education, monodiscipline, integrated forms of education.